

To Filioque.

του π. Ιωάννου Γ. Ρωμανίδη.

Το θεολογικό υπόβαθρο.

Στη βάση της διαμάχης Filioque⁽¹⁾ μεταξύ των Φράγκων και των Ρωμαίων, υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές στη μέθοδο, στη θεολογική επιχειρηματολογία, στην πνευματικότητα και επομένως στην κατανόηση της πραγματικής δογματικής φύσης και στη γλωσσική ανάπτυξη των όρων με τους οποίους εκφράστηκε η ίδια η διδαχή. Από όλες τις πτυχές που εκτίθενται στα δημοσιευμένα έργα μου, θα επιλέξω τα ακόλουθα ως απαραίτητα για μια στοιχειώδη κατανόηση των ρωμαϊκών στάσεων απέναντι στις ειλικρινείς αιτήσεις φίλων. Παρόλο που το κεφάλαιο αυτό ονομάζεται «Το Θεολογικό υπόβαθρο» εξακολουθούμε να μιλάμε για θεολογία σε μια ιστορική και όχι αφηρημένη προοπτική χρησιμοποιώντας πρόσθετες αναφορές από τη Βίβλο.

Όταν κάποιος διαβάζει τα πρακτικά του Smaragdo στη συνάντηση των απεσταλμένων του Καρλομάγνου με τον Πάπα Λέοντα Γ, δεν συναντά κανείς μόνο το γεγονός ότι οι Φράγκοι είχαν προσθέσει με τόλμη το Φιλίοκε στο Σύμβολο της πίστης, καθιστώντας το ένα δόγμα, αλλά και με το υπεροψία που είχαν εξουσιοδοτημένα να αναγγείλουν ότι το Filioque ήταν απαραίτητο για τη σωτηρία, αποτελώντας βελτίωση μιας καλής αλλά ατελούς διδασκαλίας σχετικά με το Άγιο Πνεύμα.

Αυτή ήταν η τολμηρή απάντηση με την οποία απάντησαν στην πρόταση της Leone. Από την άλλη πλευρά, η Leone τους είχε προει-

δοποιήσει ότι όταν κάποιος προσπαθεί να βελτιώσει το καλό, πρέπει να είμαστε σίγουροι ότι δεν θα το καταστρέψουμε σε μια προσπάθεια να εκφράσουμε το περιεχόμενό του. Ο Λέων τόνισε ότι δεν θα μπορούσε να πάρει υψηλότερη θέση από τους Πατέρες των Συνόδων, οι οποίοι παρέλειψαν το Filioque όχι λόγω επιτήρησης ή άγνοιας αλλά λόγω θεϊκής έμπνευσης. Σε αυτό το σημείο ανακύπτει το ακόλουθο ερώτημα: η νέα ειλικρινής θεολογία από εκείνους που ανέλαβαν την ιδέα ότι το Filioque είναι μια βελτίωση του Κρητικού και ότι παραλείφθηκε από την έκφραση του Σύμβολο για μια επίβλεψη ή άγνοια από τους Πατέρες των Συνόδων; Ο Αυγουστίνος ήταν ο μοναδικός εκπρόσωπος της ρωμαϊκής θεολογίας, της οποίας οι Φράγκοι ήταν σχεδόν ευρέως ενημερωμένοι.

Νομίζω ότι βρήκα μια καλά τεκμηριωμένη απάντηση σε μια εξήγηση της πίστης που συνέθεσε ο Agostino. Ήταν προσκεκλημένος να δώσει μια ομιλία για το θέμα αυτό κατά τη συνάντηση των Αφρικανών επισκόπων το 393. Αργότερα, επανεξέτασε την ομιλία και το είχε μεταγράψει. Δεν αντιλαμβάνομαι γιατί το εκτεθειμένο Δημιουργικό δεν πρέπει να είναι αυτό της Νίκαιας-Κωνσταντινούπολης αφού, από το πλαίσιο της διατριβής, εμφανίζονται οι ίδιες δηλώσεις. Είχαν περάσει δώδεκα χρόνια από την αποδοχή της δεύτερης οικουμενικής συνόδου και ίσως ήταν η πλέον πρόσφορη ευκαιρία να δοθεί εντολή στη συνέλευση των επισκόπων για το νέο παγκόσμια εγκριθέν σύμβολο της πίστης. Οι επίσκοποι γνώριζαν βεβαίως το τοπικό τους σύμβολο, οπότε δεν ζήτησαν μαθήματα για το τελευταίο.

Σε κάθε περίπτωση, σε αυτή τη διατριβή ο Αυγουστίνος κάνει τρία σοβαρά βασικά σφάλματα. Πέθανε πολλά χρόνια αργότερα χωρίς ποτέ να καταλάβει αυτά τα λάθη του, που οδήγησαν τους Φράγκους και όλους τους Γερμανο-λατινοθεραπευτικούς να τους επαναλάβουν.

Στο De fide et symbolo, ο Αυγουστίνος κάνει ένα απίστευτα αφελές και αόριστο ισχυρισμό:

"... γύρω από το Άγιο Πνεύμα, από την άλλη πλευρά, η έρευνα δεν έχει ακόμη επεκταθεί από τους μεγάλους και έματους μελετητές των Θεϊκών Γραφών με τόσο μεγάλο εύρος και βάθος ώστε να κατανοήσουμε εύκολα, πάνω απ' όλα, τι συνιστά την ιδιαίτερη ιδιαιτερότητά του (proprium) " [\(2\)](#) .

Η δεύτερη Οικουμενική Σύνοδος εκπλήρωσε το αίτημα αυτό μία για πάντα με την εισαγωγή στο Δημιουργό του όρου "πομπή" που εξέφραζε τον τρόπο ύπαρξης του Αγίου Πνεύματος από τον Πατέρα. Αυτός ο τρό-

πος αποτελεί την ιδιαίτερη ατομικότητα του. Έτσι ο Πατέρας δεν έχει αρχή, επειδή δεν συνάγει την ύπαρξή του από κανέναν, ο Υιός προέρχεται από τον Πατέρα από γενιά και το Άγιο Πνεύμα προέρχεται από τον Πατέρα, όχι από γενιά αλλά από πομπή. Ο Πατέρας είναι η αιτία, ο Υιός και το Πνεύμα είναι οι αιτίες. Η διαφορά μεταξύ των δύο είναι ότι το πρώτο προκαλείται από γενιά, το δεύτερο από πομπή και όχι από γενιά.

Ο Αυγουστίνος πέρασε πολλά χρόνια προσπαθώντας να λύσει αυτό το ανύπαρκτο πρόβλημα σχετικά με την ατομικότητα του Αγίου Πνεύματος και, για όλα τα άλλα λάθη που προέκυψαν από την κατανόηση της Αποκάλυψης και της θεολογικής του μεθόδου, γεννήθηκε το Filioque.

Σε αυτό το σημείο κανείς δεν εκπλήσσεται από την εμπιστοσύνη των Φράγκων στον Αυγουστίνο. Πιστεύουν ότι ο Αυγουστίνος είχε λύσει ένα θεολογικό πρόβλημα που οι άλλοι Ρωμαίοι Πατέρες προφανώς δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν. Αυτό τους οδήγησε στο συμπέρασμα ότι είχαν ανακαλύψει έναν αρχαίο θεολόγο ανώτερο από οποιονδήποτε άλλον Πατέρα. Σε αυτόν οι Φράγκοι είδαν έναν θεολόγο που είχε βελτιώσει τη διδασκαλία της δεύτερης οικουμενικής συνόδου.

Σε μια δεύτερη πρόταση της ίδιας διατριβής, ο Αυγουστίνος έθεσε κάποιες βάσεις από τις οποίες αναπτύχθηκαν σοβαρά λάθη. Προσδιόρισε το Άγιο Πνεύμα με "τη θεότητα (θεότητες) που οι Έλληνες ορίζουν" [\(3\)](#) και το εξήγησε ως "την αγάπη μεταξύ του Πατέρα και του Υιού".

Ο Agostino γνωρίζει ότι:

"... Αυτή η φράση αντιτίθεται σε όσους πιστεύουν ότι αυτή η κοινωνία [μεταξύ του Πατέρα και του Υιού], που ονομάζουμε" θεότητα "ή" αγάπη ", ή ακόμα και" φιλανθρωπία ", δεν είναι σημαντική και επομένως ισχυρίζονται ότι το Άγιο Πνεύμα ορίζεται σύμφωνα με την απαίτηση που απαιτείται από την ουσία, αλλά σε αυτή την περίπτωση, δεν καταλαβαίνουν ότι δεν θα μπορούσε ποτέ να ειπωθεί ότι "ο Θεός είναι αγάπη", αν όχι επειδή η αγάπη συνεπάγεται [στον Θεό] ουσίας " [\(4\)](#) .

Είναι αυτονόητο ότι ο Αυγουστίνος δεν κατανόησε όλες τις ομιλίες σχετικά με αυτό το θέμα των Ανατολικών Ρωμαίων Πατέρων όπως ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης, ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος και ο Άγιος Βασίλειος ο Μέγας. Αφενός απορρίπτουν την ιδέα ότι το Άγιο Πνεύμα μπορεί να είναι οι κοινές ενέργειες του Πατέρα και του Υιού, ενέργειες γνωστές ως θεολογίες, ώστε η αγάπη τους να μην είναι ουσία ή υπόσταση, ενώ το Άγιο Πνεύμα είναι υποστάση . Οι Πατέρες της δεύτερης οικουμενικής συνόδου επιθυμούσαν σταθερά το Άγιο Πνεύμα να μην ταυτίζεται με κά-

ποια κοινή ενέργεια του Πατέρα και του Υιού, αλλά δεν αναγνώριζαν το Άγιο Πνεύμα με την κοινή ουσία των δύο πρώτων προσώπων.

Το Άγιο Πνεύμα είναι μια μεμονωμένη υπόσταση με μεμονωμένα χαρακτηριστικά ή ιδιότητες που δεν μοιράζονται άλλες υποστάσεις, αλλά μοιράζεται πλήρως όλα όσα έχει ο Πατέρας και ο Υιός στο κοινό, η νοημοσύνη, η θεϊκή ουσία και όλες οι άκτιστες δυνάμεις και ενέργειες. Το Άγιο Πνεύμα είναι μια ατομικότητα που δεν είναι κοινή μεταξύ του Πατέρα και του Υιού, αλλά έχει σε κοινό ό, τι είναι κοινό για τον Πατέρα και τον Υιό.

Καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του, ο Αυγουστίνος απέρριψε τη διάκριση ανάμεσα σε ό, τι είναι οι άνθρωποι και σε ό, τι έχουν (αν και αυτή είναι μια βιβλική διάκριση) αναγνωρίζοντας τι είναι ο Θεός με αυτό που έχει. Ποτέ δεν κατάλαβε τη διάκριση μεταξύ:

1. της κοινής ουσίας και των ενεργειών της Αγίας Τριάδος και
2. των αδιαφανών ατομικών στοιχείων της υποστασίας.

Επίσης, δεν κατάφερε να κατανοήσει πλήρως την ύπαρξη της διαφοράς μεταξύ:

- α. η κοινή ιδιοκτησία της θείας ουσίας και
- β. την κοινή ιδιοκτησία της θείας αγάπης και θεότητας.

Στην πραγματικότητα, παραδέχεται ότι δεν καταλαβαίνει γιατί γίνεται διάκριση στην ελληνική γλώσσα μεταξύ *ousia* και *hypostaseis*.

Εντούτοις, επέμεινε ότι οι διακρίσεις του πρέπει να γίνονται αποδεκτές ως θέμα πίστης και να τις μεταφράζουν στα Λατινικά με τους όρους ουσία *essentia* και *tres substantiae*.

Είναι σαφές ότι ο Άγιος Αυγουστίνος δέχτηκε την πιο σημαντική πτυχή της Τροδιστικής ορολογίας των Καππαδόκων Πατέρων και της δεύτερης οικουμενικής συνόδου.

Ωστόσο, δεν γνώριζε τη διδασκαλία τέτοιων Πατέρων, όπως ο Βασίλειος, ο Γρηγόριο Νισσένιο και ο Γρηγόριο ο Θεολόγος, που δεν αναγνωρίζουν τα κοινά θεοτικά και αγάπη της Τριάδας με την κοινή ιδιοκτησία της θείας Τριαδικής ουσίας. Ως εκ τούτου, ο Αυγουστίνος εξέφρασε τα ακόλουθα συγκεκριμένα σχόλια:

«Θα πρέπει μάλλον να καθαρίσουν τις καρδιές τους, στο μέτρο του δυνατού, ώστε να κατανοήσουν ότι τίποτα τέτοιο δεν μπορεί να βρεθεί στη θεία ουσία, σαν να είναι πραγματικότητα αυτό που αφορά την ουσία και μια άλλη πραγματικότητα που προστίθεται τυχαία στην ουσία (*aliud*

quod accident substantia) χωρίς να είναι τέτοιου είδους, στον Θεό ό, τι μπορεί να γίνει κατανοητό και κατανοητό, αφορά την ουσία "(5) .

Μόλις τοποθετηθούν τέτοια θεμέλια για τα οποία το Άγιο Πνεύμα είναι αυτό που είναι κοινό για τον Πατέρα και τον Υιό, δεν μπορεί παρά να στηρίζει την αιτία του στον Πατέρα και στον Υιό. Έτσι δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ του Πατέρα και του Υιού που στέλνει το Άγιο Πνεύμα και τον Πατέρα ως αιτία της ύπαρξης του ίδιου Πνεύματος. Αυτός ο συλλογισμός μπερδεύει τι είναι ο Θεός στον εαυτό του - τρεις υποστασίες που υπάρχουν φυσικά - με αυτό που κάνει ο Θεός. Έτσι, είναι προφανές ότι για τον Αυγουστίνο τόσο η γενιά όσο και η πομπή κατάλληλουν να συγχέονται με τις θεϊκές δυνάμεις και ενέργειες έτσι ώστε ακόμη και το νόημά τους να παραμορφώνεται από την ίδια σύγχυση. Το Filioque γίνεται έτσι απόλυτη αναγκαιότητα να σώσουμε κάτι από την ατομικότητα του Αγίου Πνεύματος. Ο Θεός, επομένως, δεν κατεβαίνει από κανέναν. Η ύπαρξη του Υιού εξαρτάται από μια αιτία. Αυτό του Αγίου Πνεύματος πρέπει να εξαρτάται από δύο. Διαφορετικά, η παραγωγή και η πομπή θα συμπίπτουν. Δεν θα υπήρχε διαφορά μεταξύ του Πνεύματος και του Υιού εάν υπήρχαν και οι δύο για μία και μοναδική αιτία.

Το τρίτο σοβαρό σφάλμα, το οποίο διαταράσσει περισσότερο τον αναγνώστη της Αυγουστινιανής προσέγγισης στο εν λόγω ζήτημα, είναι η θεολογική μέθοδος που δεν είναι μόνο καθαρή εικασία για το τι δέχεται το άτομο με πίστη (με σκοπό μια πνευματική κατανόηση σαν μια από τις πολλές αιτίες που δρουν από κοινού για τον εκστατικό φωτισμό ή τη διαίσθηση), αλλά είναι μια κερδοσκοπία που μεταφέρεται από τον απλό κερδοσκοπικό πιστό σε μια κερδοσκοπική Εκκλησία που, σαν ένα άτομο, θα κατανοούσε τα δόγματα καλύτερα και καλύτερα με την πάροδο του χρόνου.

Έτσι, η Εκκλησία περιμένει μια συζήτηση για το Άγιο Πνεύμα "... με τόσο μεγάλο εύρος και βάθος, ώστε να μπορούμε εύκολα να κατανοήσουμε, πάνω απ 'όλα, τι αποτελεί την ιδιαίτερη ατομικότητα του (του Πνεύματος) (proprium)" (6) . Το πιο εκπληκτικό είναι το γεγονός ότι ο Αυγουστίνος άρχισε να κοιτάζει εξωτερικά για τις μεμονωμένες ιδιότητες του Αγίου Πνεύματος και αμέσως τον μείωσε σε αυτό που είναι κοινό για τον Πατέρα και τον Υιό. Ωστόσο, με τις τελευταίες του προσθήκες στο De Trinitate, επέμεινε ότι το Άγιο Πνεύμα είναι μια ξεχωριστή ουσία της

Αγίας Τριάδας εντελώς ίση με τις άλλες δύο ουσίες και έχει την ίδια ουσία, όπως έχουμε ήδη δει.

Σε μερικές περιπτώσεις η ιδέα του Αυγουστίνου ότι η Εκκλησία διέρχεται μια διαδικασία για την επίτευξη βαθύτερης και καλύτερης κατανόησης των δογμάτων ή των διδασκαλιών της έχει χρησιμοποιηθεί ως προπαγάνδα για το Filioque. Θα ήταν στην ίδια βάση με τη μεγαλύτερη και καλύτερη ειλικρινή κατανόηση του δόγματος των Τριαδικών. Επομένως, η προσάρτηση αυτού του θρησκευματος στο Σύμβολο θα σήμαινε τη βελτίωση της πίστης των Ρωμαίων που είχαν επιτρέψει την τεμπελιά και την πνευματική ευφυΐα σε αυτό το σημαντικό θέμα. Το γεγονός αυτό, βεβαίως, θέτει υπό αμφισβήτηση ολόκληρο το ερώτημα σχετικά με τη σχέση μεταξύ της Αποκάλυψης και της λεκτικής, εικονικής ή συμβολικής έκφρασής της.

Για τον Αυγουστίνo δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ της Αποκάλυψης και της εννοιολογικής διαίσθησής της. Αν η αποκάλυψη δίνεται στον ανθρώπινο λόγο απευθείας ή με μέσα ή σύμβολα που δημιουργούνται, είναι πάντα η ανθρώπινη διάνοια που φωτίζεται και λαμβάνει όραμα. Το όραμα του ίδιου του Θεού είναι, επίσης, μια πνευματική εμπειρία, αν και υπερβαίνει τις δυνάμεις της λογικής και δεν απαιτεί ιδιαίτερη χάρη.

Από αυτή την άποψη, κάθε αποκάλυψη είναι μια αποκάλυψη των εννοιών που μπορούν να αναζητηθούν από τον λόγο για μια πιο ισχυρή και καλύτερη κατανόηση. Αρκεί ότι η πίστη και η αποδοχή των δογμάτων βάσει της εξουσίας της Εκκλησίας χαρακτηρίζουν πάντα την αρχική στιγμή. Αυτό που δεν μπορεί πλέον να γίνει πλήρως κατανοητό με βάση την πίστη θα γίνει πλήρως κατανοητό στην επόμενη ζωή.

"... Έτσι, μόλις συμφιλιωθούμε και επανεμφανιστούμε στη φιλία του Θεού μέσω της αγάπης, θα μπορέσουμε να γνωρίσουμε όλα τα μυστικά του και γι 'αυτό λέγεται για το Άγιο Πνεύμα:" Θα σας καθοδηγήσει σε όλη την αλήθεια " [\(7\)](#) .

Αυτό που ο όρος Agostino σημαίνει με αυτή την έκφραση είναι πολύ ξεκάθαρο από αυτό που λέει αλλού:

"... Αν ο Θεός, όπως προσεύχομαι και ελπίζω, θα με υπερασπιστεί και θα τον προστατεύσει κάτω από την ασπίδα της καλοσύνης του και με τη χάρη του ελέους του από αυτά τα δύο λάθη [να πάρει τις πλευρές πριν εμφανιστεί η αλήθεια και, προφανώς για να υπερασπιστούμε την ψευδή γνώμη που έλαβε πρόωρα] τόσο ασυμβίβαστη με την ανακάλυψη της αλήθειας και με τη μελέτη των θεικών και ιερών Γραφών, δεν θα

δείξω τον εαυτό μου τεμπέλης στη διερεύνηση της ουσίας της είτε μέσω της Γραφής είτε μέσω του πλάσματος " (8) .

Αυτό το υλικό στα χέρια των Φράγκων μεταμόρφωσε τον σκοπό της θεολογίας σε μελέτη ή ανακάλυψη της θείας ουσίας και από αυτή την άποψη η μελλοντική σχολαστική παράδοση θα ξεπεράσει την παράδοση των Ρωμαίων Πατέρων που έχουν συστηματικά διδάξει ότι όχι μόνο ο άνθρωπος, αλλά ούτε οι άγγελοι γνωρίζουν τη θεϊκή ουσία που είναι γνωστή μόνο στην Αγία Τριάδα.

Τόσο οι Ορθόδοξοι όσο και οι Αρειανοί έχουν προσχωρήσει πλήρως στην κληρονομημένη παράδοση σύμφωνα με την οποία μόνο ο Θεός γνωρίζει την ουσία του. Αυτό σημαίνει ότι αυτός που γνωρίζει τη θεία φύση είναι, από τη φύση, ο ίδιος ο Θεός. Έτσι, για να αποδείξει ότι ο Λόγος είναι ένα πλάσμα, οι Άριοι έχουν δηλώσει ότι ο Λόγος δεν γνωρίζει την ουσία του Πατέρα. Οι Ορθόδοξοι επιβεβαίωσαν ότι ο Λόγος γνωρίζει την ουσία του Πατέρα και επομένως είναι άκτιστος. Οι Ευνομιώτες έχουν παρανοήσει τους συμφωνημένους κανόνες για να στηρίξουν σκανδαλώδεις ισχυρισμοί ότι δεν είναι μόνο ο Λόγος που ξέρει την ουσία του Θεού επειδή είναι δυνατό και για τον άνθρωπο. Έτσι, ακριβώς επειδή ο Λόγος γνωρίζει αυτή την ουσία, δεν πρέπει να είναι άκτιστος.

Ενάντια στη θέση του Άρη και της Ορθόδοξης, σύμφωνα με την οποία τα πλάσματα δεν μπορούν να γνωρίζουν την άκτιστη θεϊκή ουσία αλλά μπορούν να γνωρίζουν την άκτιστη ενέργεια του Θεού στις πολλαπλές εκδηλώσεις του, οι Ευνοϊκοί αμφισβήτησαν ότι η άκτιστη ενέργεια και η θεϊκή ουσία είναι πανομοιότυπα , έτσι ώστε η γνώση του ενός σημαίνει να γνωρίζουμε το άλλο.

Παραδόξως, ο Αυγουστίνος υιοθέτησε τις θέσεις των Ευνομιών σε αυτά τα ερωτήματα. Επομένως, όταν οι θεολογικές θέσεις των Φράγκων ήταν γνωστές στην Ανατολή, οι τελευταίοι κατηγορήθηκαν ότι ήταν Ενομάνοι.

Σε αντίθεση με την προσέγγιση του Αυγουστινίου στη γλώσσα και τις έννοιες που αφορούν τον Θεό, έχουμε την πατερική θέση που εξέφρασε ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος ενάντια στους Ευνομιώτες. Ο Πλάτωνας δήλωσε ότι είναι δύσκολο να συλλάβει τον Θεό, αλλά ο ορισμός του με λέξεις είναι αδύνατο. Ο Άγιος Γρηγόριος διαφωνεί με τη μετριοπάθεια αυτής της επιβεβαίωσης με τη ριζοσπαστικοποίησή του:

"... Για να μιλήσουμε για το Θεό είναι αδύνατο και να καταλάβουμε ότι είναι ακόμα πιο αδύνατο. Για όσα πιστεύαμε ότι η λέξη θα μπορούσε

ενδεχομένως να την εκδηλώσει, αν όχι επαρκώς, αλλά με έναν σκοτεινό τρόπο ... Αλλά η κατανόηση με το πνεύμα μας μια τέτοια μεγάλη ουσία είναι απολύτως αδύνατη και ανέφικτη ... " [\(9\)](#) .

Το σημαντικότερο στοιχείο της πατερικής επιστημολογίας συνίσταται στη μερική γνώση των θεϊκών ενεργειών ή ενεργειών και στην μη επικοινωνία και την απόλυτη και ολική αβίαστο της θείας ουσίας. Αυτό δεν είναι αποτέλεσμα φιλοσοφικής ή θεολογικής κερδοσκοπίας (όπως στον Παύλο Σαμοσάτα, στον Αρειανισμό και στον Νεστοριανισμό), αλλά προέρχεται από την προσωπική εμπειρία της αποκάλυψης ή της συμμετοχής στην άκτιστη δόξα του Θεού μέσω των μέσων που επιτρέπουν το όραμα ή τη θεωρία . Ο Άγιος Γρηγόριος αποκαλεί θεολόγο αυτόν που έχει επιτύχει αυτή τη θεωρία με μέσα διαλεκτικής κερδοσκοπίας. Έτσι, για την χριστιανική αλήθεια, η εξουσία δεν είναι τα γραπτά λόγια της Βίβλου, τα οποία από μόνα τους δεν μπορούν να τα εκφράσουν, αλλά οι απόστολοι, οι προφήτες και οι άγιοι που έχουν δοξαστεί από τον Θεό.

Έτσι η Βίβλος, τα γραπτά των Πατέρων και οι αποφάσεις των συνόδων δεν είναι αποκάλυψη, αλλά την απασχολούν.

Η ίδια η αποκάλυψη ξεπερνά τα λόγια και τις έννοιες, αν και τις εμπνέει, και συμμετέχει στη θεία δόξα που δεν μπορεί να εκφραστεί στις ίδιες τις λέξεις και τις έννοιες. Αρκεί ότι κάτω από την καθοδήγηση των αγίων που ξέρουν από την εμπειρία, ο πιστός γνωρίζει ότι ο Θεός δεν ταυτίζεται με τις βιβλικές λέξεις και έννοιες που τον αφορούν, αν και αυτές είναι αλάθητες.

Με αυτόν τον τρόπο, ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος θεμελιώνει τα θεολογικά θεμέλια που εξαπέλυσαν τους Άριους, τους Ευνομιώτες και τους Μακεδόνες, δείχνοντας, πέρα από την εμπειρία που αποκάλυψαν οι προφήτες, οι απόστολοι και οι άγιοι, ο προσωπικός για την Απόκάλυψη της θείας δόξας.

«Τι είναι αυτό που αισθάνομαι, αγαπητοί μου φίλοι, που έχουν αρχίσει με χριστιανικό δόγμα και με μαζί μου αγαπούν την αλήθεια; Έτρεξα για να φτάσω στο Θεό και ανέβαινα στο βουνό, είχα ανοίξει το δρόμο μου μέσα από το σύννεφο και ήμουν εκεί διεισδύσει, μακριά από τα υλικά και τα υλικά πράγματα και, όσο μπορούσα, είχα συγκεντρωθεί μέσα μου. Αλλά από τη στιγμή που έριξα μια ματιά, μπορούσα να δω τον Θεό από πίσω, παρά το γεγονός ότι προστατεύονταν από το βράχο - δηλαδή από τον Λόγο που έγιναν ενσαρκωμένοι εξαιτίας μας και μετά

από να κλίνω να κοιτάξω, δεν είδα την πρώτη και καθαρότερη ουσία, αυτή που είναι γνωστή μόνο στον εαυτό της (εννοώ την Τριάδα) και όλα όσα παραμένουν εντός της το πρώτο πέπλο και καλύπτεται από χειρουβίδες, αλλά το τελικό του μέρος, αυτό που φτάνει σε μας, αλλά αυτό το μέρος, από ό, τι γνωρίζω, δεν είναι τίποτα άλλο από το μεγαλείο του Θεού που βρίσκεται στα πλάσματα και τα όντα που παράγονται και κυβερνώνται από Αυτόν, δηλαδή, να χρησιμοποιούμε τον όρο του θείκου Δαβίδ, την "μεγαλοπρέπεια" του Θεού. τι είναι αυτό που βρίσκεται πίσω από το Θεό, αυτό που είναι γνωστό γι 'αυτόν αφού περάσει ... "[\(10\)](#) .

Η διάκριση μεταξύ της πρώτης Φύσης και της άκτιστης δόξας του Θεού, η πρώτη γνωστή μόνο στον Θεό και η άλλη σε εκείνους στους οποίους το αποκαλύπτει, είναι θεμελιωμένος στους Ορθόδοξους Πατέρες όπως στον Παύλο των Σαμοσάτων, στους Αρείους και στους Νεστοριανούς. Ισχυρούσαν τη συγγένεια του Θεού στα πλάσματα κάνοντάς τον να αποτελείται μόνο από τη θέλησή του και όχι από τη φύση του. Από τότε οι φυσικές σχέσεις σήμαιναν αναγκαίες σχέσεις που θα μείωναν τον Θεό σε ένα σύστημα εκροών παρόμοιες με αυτές του Βαλεντίνο. Ο Παύλος της Σαμοσάτας και οι Νεστοριανοί αμφισβήτησαν ότι, στον Χριστό, ο Θεός είναι ενωμένος με την ανθρωπότητα όχι από τη φύση, αλλά από τη θέληση. Οι Αρειανοί ισχυρίζονται ότι ο Θεός είναι σε σχέση με τον υποστατικό Λόγο όχι από τη φύση αλλά από τη θέληση.

Σε αυτές τις θέσεις οι Ορθόδοξοι Πατέρες επιβεβαίωσαν ότι, στον Χριστό, ο Λόγος είναι ενωμένος με την ανθρωπότητά του υποστατικά ή φυσικά και ο Πατέρας παράγει τον δικό του Υιό όχι μόνο με το θέλημά του αλλά κυρίως με τη φύση του. Η θέληση δεν είναι σε αντίθεση με αυτό που ανήκει στη θεία φύση. Έτσι, ο Θεός παράγει το Λόγο μέσω της φύσης και της θέλησης. Η Αγία Τριάδα δημιουργεί και σχετίζεται με πλάσματα, με εξαίρεση τον Λόγο που, από τη φύση του, ενώνεται με την δική του ανθρωπιά.

Σε μερικές περιπτώσεις οι Ευνομιώτες και ο Αυγουστίνος έχουν σβήσει τη διάκριση μεταξύ του τι είναι ο Θεός στη φύση του και τι κάνει ο Θεός με το θέλημά του. Στον Αυγουστίνο το γεγονός αυτό οδήγησε στην αποτυχία της διάκρισης μεταξύ γενιάς και πομπής (η οποία δεν περιλαμβάνει τις ενέργειες του Πατέρα) και στη σύγχυση παρόμοιων ενεργειών, όπως η γνώση, η αποστολή, η αγάπη και η προσφορά, που περιλαμβάνουν τις κοινές ενέργειες του Πατέρα, του Υιού και του Αγίου

Πνεύματος, αλλά όχι οι ριζικά μη γνωστοί τρόποι ύπαρξης και υποστατικών ιδιοτήτων (όπως η δημιουργία και η πομπή).

Έτσι, ούτε ο Αυγουστίνος ούτε οι Φράγκοι που ακολούθησαν τις διδασκαλίες του κατανοούσαν την πατερική θέση σε αυτό το θέμα. Από την άλλη πλευρά οι Φράγκοι, από το μεγαλοπρεπές ύψος της φεουδαρχικής τους ευγένειας, δεν ήταν διατεθειμένοι να ακούσουν την «ελλη-νική» εξήγηση αυτών των διακρίσεων με τις οποίες κατέληξαν να επιτεθούν πατερικά κείμενα. Με αυτόν τον τρόπο έχουν εξάγει τις αναφορές εκτός των πλαισίων τους. Στόχος ήταν να αποδειχθεί η προφανής συμφωνία όλων των Πατέρων με τη διδασκαλία του Αυγουστίνος. Για τους Φράγκους, οι Πατέρες, επιβεβαιώνοντας ότι ο Πατέρας και ο Υιός στέλνουν το Πνεύμα, ήθελαν να καταλάβουν ότι το Πνεύμα ήταν οντολογικά εξαρτημένο από αυτά τα δύο θεϊκά πρόσωπα.

Συμπληρώνοντας αυτή την παράγραφο σημειώνουμε τη συνεχή έμφαση των Πατέρων στους όρους της γενιάς και της πομπής που διακρίνουν τον Υιό από το Άγιο Πνεύμα. Το δεύτερο πρόσωπο γίνεται ο γιος του Θεού μόνο από τη γενεά. Η πομπή δεν συμπίπτει με τη γενιά, διαφορετικά θα έχουμε δύο γιους, οπότε δεν θα υπήρχε γέννηση γένους Υιός. Στους Πατέρες αυτή η δήλωση ήταν τόσο βιβλική πραγματικότητα όσο και μυστήριο που πρέπει να αντιμετωπίζεται με σεβασμό. Ζητώντας ποια είναι η γενεά και η πομπή, είναι εξίσου γελοίο να ρωτάς ποια είναι η θεϊκή ουσία. Μόνο οι ενέργειες του Θεού μπορούν να γίνουν γνωστές και ακόμη και αυτές στο βαθμό που το πλάσμα μπορεί να τις γνωρίσει.

Σε αντίθεση με αυτό, ο Αυγουστίνος άρχισε να εξηγεί τι ήταν η γενιά. Το εντόπισε με αυτό που οι άλλοι Ρωμαίοι Πατέρες εννοούσαν χρησιμοποιώντας τους όρους "ενέργειες" και "ενέργειες του Θεού", πραγματικές κοινές για όλη την Αγία Τριάδα. Έτσι και η πομπή κατέληξε να ταυτίζεται με αυτές τις ίδιες ενέργειες. Εδώ λοιπόν, είναι η διαφορά μεταξύ του Υιού και του Πνεύματος, σύμφωνα με το οποίο αν ο Υιός υπάρχει για μια αιτία, το Άγιο Πνεύμα πρέπει να υπάρχει για δύο(11).

Αρχίζοντας να συνθέσει το De Trinitate, ο Αυγουστίνος υποσχέθηκε ότι θα εξηγήσει γιατί ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα δεν είναι αδέρφια. Αφού ολοκλήρωσε το δωδέκατο βιβλίο αυτής της μελέτης, οι μαθητές του αναπαρήγαγαν το κείμενο σε μια ελλιπή και λανθασμένη μορφή. Στο βιβλίο του 15ου έως το 45ο κεφάλαιο, ο Αυγουστίνος παραδέχεται ότι δεν μπορεί να εξηγήσει γιατί το Άγιο Πνεύμα δεν είναι γιος του Πατέρα

και αδελφού του Λόγου και δηλώνει ότι θα το μάθουμε αυτό στην επόμενη ζωή.

Στο *Retractationes* Agostino εξηγεί πώς σκόπευε να εκθέσει αυτό που αναφέρθηκε σε άλλα γραπτά που δεν συγχωνεύθηκαν στο *De Trinitate*. Ωστόσο, οι μαθητές του επικράτησαν τις προθέσεις του, ώστε να διορθώσει απλώς τα βιβλία στο μέτρο του δυνατού, ώστε να μπορέσει να ολοκληρώσει ένα έργο το οποίο δεν ήταν ικανοποιημένος.

Είναι πραγματικά απίστευτο το πώς οι πνευματικοί και πολιτισμικοί απόγονοι των Φράγκων, που επιτέθηκαν και βασάνισαν τους Ρωμαίους για τόσους αιώνες, εξακολουθούν να απαγγέλλουν σήμερα την ανωτερότητα του Αυγουστίνου ανάμεσα στις πατερικές αρχές στο δόγμα της Τριάδας.

Η έκφραση που εκπέμπει το Άγιο Πνεύμα (*ekproeuetai*) από τον Πατέρα και τον Υιό συμβαίνει τόσο στον Αμβρόσιο όσο και στον Αυγουστίνo ενώ απουσιάζει στους ελληνόφωνους Ρωμαίους Πατέρες. Σε αυτό το θέμα το *Ambrogio* εξαρτιόταν αυστηρά από ελληνόφωνους θεολόγους όπως ο Μ. Βασιλείου και ο Δίδυμος ο τυφλός (ιδιαίτερα η πραγματεία του για το Άγιο Πνεύμα). Επομένως θα περίμενε κανείς ότι είχε ακολουθήσει την ανατολική χρήση.

Φαίνεται, ωστόσο, ότι κατά τον χρόνο του θανάτου του Αμβροσίου, πριν από τη δεύτερη Οικουμενική Σύνοδο, ο όρος "πομπή" υιοθετήθηκε από το Δίδυμο για να καταλάβει την υποστατική ατομικότητα του Αγίου Πνεύματος. Πριν από την ίδια σύνοδο δεν χρησιμοποιήθηκε ούτε από τον Άγιο Βασίλη (με εξαίρεση την επιστολή του 38 όπου χρησιμοποίησε προφανώς τον όρο "πομπή" υπό την έννοια του Γρηγορίου του Θεολόγου) ούτε από τον Άγιο Γρηγόριο της Νύσσης. Μεταξύ των Καππαδόκων Πατέρων μόνο ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος στις Θεολογικές του Ορμές χρησιμοποιεί σαφώς αυτό που έχει γίνει η τελική διατύπωση της Εκκλησίας στο δεύτερο Οικουμενικό Συμβούλιο.

Η πρώτη ευρέως ανεπτυγμένη χρήση του όρου "πομπή", που κατανοείται ως ο τρόπος ύπαρξης και της υποστατικής ιδιότητας του Αγίου Πνεύματος, βασίζεται στη συλλογή των γραπτών του ψευδογουστίνου, πιθανή έκφραση της αντιόκενης παράδοσης. Αυτή η χρήση ήρθε στους Καππαδόκες με τον Άγιο Γρηγόριο τον Θεολόγο και στους Αλεξανδρούς με το Δίδυμο τον Τυφλό. Το *Sant' Ambrogio*, ωστόσο, δεν τρέφεται από αυτή την παράδοση. Ο Αυγουστίνος με τη σειρά του έριξε με σύγχυση.

Είναι σαφές ότι στον τρίτο ή τέταρτο αιώνα ο όρος «γενιά» που χρησιμοποιείται σε σχέση με τον Λόγο και τον Θεό αλλάζει νόημα. Περάσαμε από την αίσθηση της σχέσης της Αγίας Τριάδας με τη δημιουργία και την ενσάρκωση - με τον οποίο ο ήδη υπάρχων Θεός έγινε Πατέρας, δημιουργώντας τον ήδη υπάρχοντα Λόγο που έγινε ο Υιός που είδε και άκουσε οι προφήτες και έγινε άνθρωπος αυτό του τρόπου ύπαρξης του Λόγου από τον Πατέρα. Το ζήτημα του τρόπου ύπαρξης του Αγίου Πνεύματος και της υποστατικής ιδιότητας γεννήθηκε ως συνέπεια αυτής της σημασιολογικής διακύμανσης.

Με την εξαίρεση της Αντιόχειας, η κυρίαρχη παράδοση και ίσως η μόνη παράδοση επιβεβαίωσαν ότι ο Πατέρας χρωστάει την ύπαρξή του σε κανέναν, ο Λόγος το οφείλει στον Πατέρα με γενιά και το Άγιο Πνεύμα το χρωστάει και στον Πατέρα, αλλά όχι με γενιά. Φαίνεται ότι αρχικά ο Άγιος Γρηγόριος Νύσσης πρότεινε την ιδέα ότι το Άγιο Πνεύμα διαφέρει από τον Υιό επειδή ο Υιός λαμβάνει την ύπαρξη από τον Πατέρα, ενώ το Πνεύμα λαμβάνει την ύπαρξη από τον Πατέρα μέσω του Υιού. Με το Πνεύμα ο Πατέρας είναι η μοναδική του αρχή και αιτία ύπαρξης, ενώ ανήκει στους άλλους δύο ανθρώπους σε αυτό που είναι κοινό για όλες τις τρεις υποστάσεις. Ο Άγιος Γρηγόριος περιγράφει κανονικά το Άγιο Πνεύμα με την έκφραση "όχι από γενιά". Στην Αντιόχεια το "μη γενεά" προστέθηκε "με πομπή". Αυτή η προσθήκη έχει λάβει αρκετούς υποστηρικτές για να εισαχθεί στο Σύμβολο της δεύτερης οικουμενικής συνόδου. Ωστόσο, ο όρος "πομπή" ούτε έχει επεκτείνει ούτε μειώσει την πατερική αντίληψη της Αγίας Τριάδας. οι Πατέρες πάντοτε επέμεναν ότι δεν γνωρίζουμε τίποτα παρά τους τρόπους παραγωγής και πομπής. Προφανώς οι Πατέρες δέχτηκαν αυτόν τον όρο στο Σύμβολο, επειδή ήταν καλύτερο από την εισαγωγή ογκωδών και αρνητικών εκφράσεων όπως "από τον Πατέρα όχι από γενιά". Η αντανάκλαση του Αγίου Γρηγορίου Νύσσης στον Υιό, που συμπληρώθηκε με μεταγενέστερες θεολογικές σκέψεις, καθόρισε τη σκέψη του Αγίου Μαξίμου του Ομολογητή και του Αγίου Ιωάννου της Δαμασκού, για τον οποίο η πομπή του Αγίου Πνεύματος λαμβάνει χώρα από τον Πατέρα μέσω του Υιού.

Είναι προφανές ότι οι Ελληνόφωνοι Πατέρες μπροστά σε αυτή την εξέλιξη χρησιμοποίησαν τον όρο "πομπή" στη βιβλική έννοια, μιλώντας έτσι για την πομπή του Αγίου Πνεύματος από τον Πατέρα, αλλά ποτέ από τον Πατέρα και τον Υιό. Φαίνεται, ωστόσο, ότι στη λατινική παράδοση ο όρος "προχωρήσει" έχει χρησιμοποιηθεί αντί για εκπόρευση και μερικές

φορές και για *exerchomai* ή ακόμα και για πεμπτική. Σε κάθε περίπτωση, όταν ο Άγιος Αμβρόσιος χρησιμοποιεί τον όρο "προχωρήσει", δεν σημαίνει τον τρόπο ύπαρξης ή την υποστατική ιδιότητα [του Πνεύματος]. Αυτό συμπεραίνεται επειδή επιμένει ότι οποιαδήποτε πραγματικότητα είναι κοινή με τον Πατέρα και τον Υιό, το Άγιο Πνεύμα το κατέχει. Όταν ο Πατέρας και ο Υιός στείλουν το Πνεύμα, το Πνεύμα στέλνει ο ίδιος.

Προφανώς, δεδομένου ότι ο Αυγουστίνος μετέτρεψε το δόγμα των Τριαδικών σε μια κερδοσκοπική άσκηση φιλοσοφικής διαπλοκής, ο απλός, σχηματικός και βιβλικός χαρακτήρας της θεωρίας στη ρωμαϊκή παράδοση έχει χαθεί από τις ευχαριστίες στις οποίες θα προκύψει η σχολαστική παράδοση.

Έτσι, η ιστορία του δόγματος των Τριαδικών περιορίστηκε σε μια εξωτερική έρευνα που έχει αναπτύξει θεολογίες και ορολογίες όπως "τρία πρόσωπα" ή υποστάσεις, "ουσία" (ομοούσιος), "υποστατικές ιδιότητες" ή "προσωπική", "θεότητα", κλπ.

Το δόγμα των Τριαδικών για τις εμφανίσεις του Λόγου στη Δόξα του στους προφήτες, τους αποστόλους και τους αγίους ήταν πανομοιότυπο τόσο για τους Πατέρες όσο και για τους Αριάνους και τους Ευνομίτες. Ο Λόγος έχει πάντα ταυτιστεί με τον Άγγελο του Θεού, τον Θεό της Δόξας, τον Άγγελο του Μεγάλου Συμβουλίου, τον Θεό Σάμπαοθ και τη Σοφία του Θεού που εμφανίστηκαν στους προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης που έγιναν Χριστός ως άνθρωπος γεννημένος από την Παναγία Θεοτόκος. Κανείς δεν έχει ποτέ αμφισβητήσει την αναγνώριση του Λόγου με το πολύ συγκεκριμένο Πρόσωπο που αποκάλυψε στους προφήτες τον άορατο Θεό της Παλαιάς Διαθήκης. Κανείς, με ιδιαίτερη εξαίρεση τον Αυγουστίνο, ο οποίος ακολούθησε τις γνωστικές και μανιακές παραδόσεις.

Η διαμάχη μεταξύ Ορθοδόξων και Αρειανών δεν αφορούσε την ταυτότητα του Λόγου στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, αλλά τι είναι ο Λόγος στη σχέση του με τον Πατέρα. Οι Ορθόδοξοι επέμειναν ότι ο Λόγος είναι άκτιστος και αμετάβλητος. Έχει υπάρξει πάντα με τον Πατέρα ο οποίος από τη φύση του τον έχει δημιουργήσει πριν από κάθε φορά. Οι Αρειανοί επέμειναν ότι αυτός ο ίδιος Λόγος είναι ένα μεταβλητό πλάσμα που θα μπορούσε να συναγάγει την ύπαρξή του πριν από οποιαδήποτε στιγμή χάρη στη βούληση του Πατέρα.

Έτσι τα βασικά ερωτήματα ήταν: τι είδαν οι προφήτες στην άκτιστη δόξα του Θεού; Δημιουργημένο λογότυπο ή άγνωστο λογότυπο; Ένας Λόγος που είναι ο Θεός από τη φύση του και επομένως έχει όλες τις ενέργειες και τις δυνάμεις της φύσης του Θεού ή Θεού με χάρη που έχει μερικές, αλλά όχι όλες, τις ενέργειες του Πατέρα για τις οποίες ο Θεός είναι μόνο χάρης και όχι από τη φύση; Τόσο οι Ορθόδοξοι όσο και οι Αρειανοί συμφώνησαν στην αρχή ότι εάν ο Λόγος έχει κάθε δύναμη και ενέργεια του Πατέρα από τη φύση, τότε είναι άκτιστος. Διαφορετικά, είναι ένα πλάσμα.

Στη Βίβλο υπάρχει μαρτυρία του πόσο είδαν οι προφήτες και οι απόστολοι στη δόξα του Πατέρα. Η ίδια η Αγία Γραφή, λοιπόν, μπορεί να αποκαλύψει εάν ο Λόγος έχει όλες τις ενέργειες και τις δυνάμεις της πατρικής φύσης. Τότε, θα μάθουμε αν οι προφήτες και οι απόστολοι είδαν έναν Δημιουργό Λόγο ή έναν άκτιστο *homousios* του Πατέρα.

Μπορούμε να δούμε ξεκάθαρα πώς, για τους Πατέρες, η συνυπολογισμός του Λόγου με τον Πατέρα δεν είναι μόνο η εμπειρία των αποστόλων και των αγίων, αλλά και η εμπειρία των προφητών.

Ένα από τα πιο εκπληκτικά πράγματα στην ιστορία των δογμάτων είναι το γεγονός ότι τόσο οι Άριοι όσο και οι Ορθόδοξοι χρησιμοποίησαν αδιακρίτως την Παλαιά και τη Νέα Διαθήκη. Ο λόγος είναι πολύ απλός. Έκαναν μια λεπτομερή λίστα των δυνάμεων και των ενεργειών του Πατέρα. Έκαναν το ίδιο για τον Υιό. Τότε τα σύγκρισαν για να δουν αν ήταν πανομοιότυπα ή όχι. Για αυτούς το σημαντικό γεγονός δεν ήταν η ομοιότητα αλλά η ταυτότητα.

Ταυτόχρονα, τόσο οι Αρειανοί όσο και οι Ορθόδοξοι συμφώνησαν εναντίον των Σαβελίων και των Σαμοθωσιανών σχετικά με τις μεμονωμένες υποστατικές ιδιότητες που δεν ήταν κοινές στον Πατέρα και τον Υιό, ακόμη και αν εν μέρει διαφώνησαν ως προς το τι ήταν. Όταν η αντιπαράθεση διαδόθηκε πάνω στο ζήτημα του Αγίου Πνεύματος, χρησιμοποιήθηκε η ίδια μέθοδος για την αντιμετώπιση του θεολογικού προβλήματος. Όποια δύναμη και ενέργεια έχουν ο κοινός Πατέρας και ο Υιός, το Άγιο Πνεύμα πρέπει να τους κατέχει, να έχει την ίδια θεϊκή φύση.

Ωστόσο, παράλληλα με αυτήν την επιχειρηματολογική διαδικασία, υπάρχει η προσωπική εμπειρία εκείνων που ήταν οι ζωντανοί πνευματικοί δάσκαλοι που έφτασαν στη θεωρία, όπως έχουμε δει ήδη στο πέρασμα του Αγίου Γρηγορίου παραπάνω. Αυτή η εμπειρία επαλη-

θεύει και πιστοποιεί την πατερική ερμηνεία της Βίβλου και μαρτυρεί την αλήθεια του Λόγου και του Αγίου Πνεύματος και τη μοναδική τους φύση με τον Πατέρα, καθώς και την ταυτότητα της δόξας, του κανόνα ή της αδημοκρατημένης χάριτος. Αυτή η προσωπική εμπειρία της δόξας του Θεού πιστοποιεί επίσης τη βιβλική διδασκαλία σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει απολύτως καμία ομοιότητα ανάμεσα στη δημιουργία και το άκτιστο. Αυτό σημαίνει ότι κανένας καθολικός δεν μπορεί να συλληφθεί στα άκτιστα, των οποίων τα πλάσματα είναι προφανώς αντίγραφα. Κάθε επιμέρους πλάσμα εξαρτάται από την άκτιστη δόξα του Θεού, που είναι πάντα απόλυτα απλή και αδιαίρετη ακόμα και αν χωρίζεται σε μεμονωμένα πλάσματα. Ο Θεός είναι παρών ταυτόχρονα σε κάθε μία από τις ενέργειές του. Οι Πατέρες το γνώριζαν από την εμπειρία, όχι από την κερδοσκοπία.

Αυτή η σύνθεση της πατερικής θεολογικής μεθόδου είναι ίσως αρκετή για να δείξει τη μη κερδοσκοπική μέθοδο με την οποία οι Πατέρες έκαναν τη θεολογία και ερμήνευσαν τη Βίβλο. Η μέθοδος είναι απλή και το αποτέλεσμα είναι σχηματικό. Αποφασισμένο απλά και "αριθμητικά", ολόκληρη η δοξασία των Τριαδικών μπορεί να εκτεθεί σε δύο απλές δηλώσεις εντελώς απομακρυσμένες και ανόμοιες με το Filioque:

1. αυτό που είναι κοινό στην Αγία Τριάδα είναι κοινό και ταυτόσημο με τα τρία πρόσωπα ή υποστάσεις.

2. αυτό που ανήκει στην υπόσταση, ή στο άτομο, που είναι μια υποστατική ιδιότητα ή ένας τρόπος ύπαρξης, είναι ατομικό και ανήκει μόνο σε ένα μόνο πρόσωπο ή τρισωριακή υπόσταση.

Έτσι, έχουμε τα *koina* και τα *takinoneta*, αυτό που είναι συνηθισμένο και αυτό που είναι ατομικώς ατομικά.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτήν την ιδέα, καταλαβαίνουμε γιατί οι Ρωμαίοι δεν έλαβαν σοβαρά το Filioque Frank ως θεολογικό δόγμα, ιδιαίτερα όταν παρουσιάστηκε ως βελτίωση του Κρήματος της δεύτερης οικουμενικής συνόδου.

Ωστόσο, οι Ρωμαίοι έπρεπε να δώσουν προσοχή στους Φράγκους επειδή υποστήριζαν τα φανταστικά τους θεολογικά αιτήματα με απίστευτη εμπιστοσύνη στον εαυτό τους και με την απειλή ενός αιχμηρού ξίφους. Χωρίς ιστορική ιδέα, χάρη στην «ευγενή» καταγωγή τους, εφευρέθηκαν μια θεωρία υποστηριζόμενη από ανθεκτική θέληση και με τη δύναμη των όπλων.

Εν πάση περιπτώσει, ίσως είναι χρήσιμο να τερματίσουμε αυτήν την παράγραφο υπογραμμίζοντας την απλότητα της ρωμαϊκής θέσης και το χιούμορ με το οποίο προσέγγιζε το Filioque. Μπορούμε να κατανοήσουμε αυτό το ρωμαϊκό χιούμορ στο Λατινικό Φιλιόκ με δύο syllogistic ανέκδοτα του Φωτίου του Μεγάλου που μπορεί να εξηγήσει την εξαγριωμένη ειλικρινή αντίδραση εναντίον του.

"Από την άλλη πλευρά, όλα όσα βλέπουμε και λέμε στην άγια, συνωνυμική και συνιδρυτική Τριάδα, μπορούν να είναι κοινά σε όλους ή να ανήκουν σε μόνο ένα από τα τρία πρόσωπα, αλλά οι αποστολές του Πνεύματος δεν είναι κοινές σε κανέναν από τους τρεις δύο άλλα: αυτό δεν σημαίνει ότι η αποστολή δεν πρέπει να ανήκει σε κανένα πρόσωπο, όπως λένε.

(Μάιος Αυτός να είναι φιλικός προς εμάς και η βλασφημία μπορεί να γυρίσει στα κεφάλια τους). Έτσι, η αποστολή του Πνεύματος δεν είναι κοινή για ολόκληρη την Τριάδα, δωρητή της ζωής και όλα τα τέλεια "[\(12\)](#) .

Με άλλα λόγια λοιπόν, αν όλα στην Τριάδα είναι κοινά σε όλους ή ανήκουν σε ένα μόνο, το Άγιο Πνεύμα πρέπει να συνάγει την ύπαρξή του εκτός της Αγίας Τριάδας.

"Από την άλλη πλευρά, εάν όλα όσα είναι κοινά στον Πατέρα και στον Υιό ήταν κοινά στο Πνεύμα ... και αν η πομπή ήταν κοινή στον Πατέρα και τον Υιό, τότε το Πνεύμα θα προχωρούσε από τον ίδιο, θα ήταν δική του αρχή) και, ταυτόχρονα, η αιτία και το αποτέλεσμα: ένα παρόμοιο πράγμα δεν εφευρέθηκε ποτέ από τους Έλληνες στους μύθους τους "[\(13\)](#) .

Οι Πατέρες άρχισαν πάντα τις σκέψεις τους για την Αγία Τριάδα από την προσωπική τους εμπειρία στον Άγγελο του Κυρίου, στον Μεγάλο Παρηγορητή που έγινε άνθρωπος στον Χριστό. Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός αυτό, μόνο τότε μπορούμε να κατανοήσουμε τα προβλήματα που θέτει η κρίση των Αρίων και της Ευνουμάνειας, ένα πρόβλημα που έθεσε το ερώτημα αν ο Υιός θα αντλήσει την ύπαρξή του από την υποστατική ουσία του Πατέρα ή από το ότι δεν είναι μέσα από το θέλημα του Πατέρα. Η παράδοση είχε καταλάβει τη θεολογική μέθοδο που ασκούσε και ο Αυγουστίνος. Μετά την παράδοση δεν θα υπήρχε ποτέ η αίρεση των Αρίων ή της Ευνουμάνειας. Εκείνοι που έλαβαν θεοποίηση γνώριζαν από την εμπειρία την δημιουργικότητα οτιδήποτε αν αυτό είχε προέλθει από το να μην είναι ή από το θέλημα του Θεού ως

το αλήθεια κάποιας ή οποιασδήποτε πραγματικότητας, αν αυτό δεν είχε προέλθει από το να μην είναι, αλλά από τον Πατέρα . Με αυτόν τον τρόπο ισχυρίστηκαν ότι δεν υπάρχει ομοιότητα ανάμεσα στη δημιουργία και το άκτιστο.

Προηγουμένως οι Καππαδόκες Πατέρες συνέβαλαν στη διάκριση μεταξύ των τριών θεϊκών υποστάσεων (hypostaseis) και της θείας ουσίας. Πολλοί ορθόδοξοι επίσκοποι απέφευγαν τους ορισμούς της «ουσίας» και της «υπόστασης» εξαιτίας του Σαβέλιου και της μοναρχίας Σαμοσάντης, προτιμώντας να μιλήσουν για τον Υιό ως αυτόν που συμπεραίνει την ύπαρξή του από την ουσία του Πατέρα και ουσιαστικά είναι πανομοιότυπος στον ίδιο Πατέρα (ομοούσιος). Για τον Αγ. Αθανασίου αυτό ακριβώς σημαίνει ο όρος "coessential" (homoousios). Είναι σαφές ότι ο Ορθόδοξος Χριστιανός δεν δεσμεύτηκε διανοητικά να αποκτήσει κοινή πίστη αλλά να φτάσει σε κοινές έννοιες και ορολογίες που εξέφραζαν την κοινή εμπειρία στο Σώμα του Χριστού.

Εξίσου σημαντικό είναι το γεγονός ότι οι Καππαδόκες έδωσαν τη συμβολή τους στη διάκριση μεταξύ του Πατέρα ως αιτία (aitios) και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος όπως προκαλείται (aitiata). Αυτοί οι όροι, μαζί με εκείνους που προσδιορίζουν τους τρόπους ύπαρξης (τροποι hyarxeos) της γενιάς και της πομπής, σημαίνουν ότι ο Πατέρας προκαλεί την ύπαρξη του Υιού με τη γενιά και εκείνη του Αγίου Πνεύματος με την πομπή ή όχι με γενιά. Φυσικά η ύπαρξη του Πατέρα δεν συνάγει την ύπαρξή του από οποιοδήποτε (ex ουdenos) ούτε από τον ίδιο ούτε από τον άλλο. Ο Σαν Βασιλεία χλεύασε τον Eunomio ο οποίος πίστευε ότι ήταν ο πρώτος που έλεγε αυτό το προφανές, εκδηλώνοντας έτσι την επιδεξιότητα και την άχρηστη λέξη. Επιπλέον, ούτε η ουσία ούτε η φυσική ενέργεια του Πατέρα έχουν μια αιτία στον τρόπο ύπαρξής του. Ο Πατέρας τους κατέχει από τη φύση του και τους μεταδίδει στον Υιό που τους κατέχει την ίδια φύση. Έτσι, υπάρχει ο τρόπος με τον οποίο ο Πατέρας είναι εγκατεστημένος και με τον οποίο ο Υιός και το Άγιο Πνεύμα λαμβάνουν την ύπαρξή τους από τον Πατέρα, δεν συγχέεται με την ουσία και την ενέργεια που ο Πατήρ επικοινωνεί με τον Υιό και το Άγιο Πνεύμα. Είναι πραγματικά περίεργο να μιλάς για τον Πατέρα ως αυτόν που προκαλεί ύπαρξη, ουσία και ενέργεια για τον εαυτό του, καθώς και για την υποστασία του Υιού και του Αγίου Πνεύματος.

Είναι επίσης απαραίτητο να τονιστεί ότι, για τους Πατέρες της Νίκαιας και της Κωνσταντινούπολης, καμία γενιά ή πομπή δεν περιλαμ-

βάνει ενέργεια ή δράση. Αυτό, μάλλον, ήταν η θέση των καταδικασθέντων αιρετικών. Οι Αρειανοί ισχυρίστηκαν ότι ο Υιός είναι το προϊόν του θέλημα του Θεού. Οι Eunomians κρατούσαν μια πιο πρωτότυπη και περίεργη θέση: η άκτιστη ενέργεια του Πατέρα είναι ίδια με την ουσία του. ο Υιός παράγεται από την ενέργειά του και κάθε δημιουργημένο είδος παράγεται από μια ειδική ενέργεια του Αγίου Πνεύματος. Υπάρχουν τόσες άκτιστες ενέργειες καθώς υπάρχουν είδη. Αν το Άγιο Πνεύμα είχε μόνο μία δημιουργημένη ενέργεια, τότε θα υπήρχε μόνο ένα είδος όντων στη δημιουργία.

Είναι επίσης υπό το πρίσμα αυτών των αιρέσεων ότι κάποιος πρέπει να εκτιμήσει πώς η δημιουργία και η πομπή στο Σύμβολο της Κρητικής δεν μπορεί με οποιονδήποτε τρόπο να περιλαμβάνει ενέργεια ή δράση.

Ο Αυγουστίνος δεν κατανόησε το νόημα της "γενιάς" και της "πομπής" στο σημείο που τα εντόπισε ξεκάθαρα με τις ενέργειες. Αυτό του επέτρεψε να αναπτύξει ένα Τριδανιστικό δόγμα ψυχολογικού τύπου, μια μεθοδολογικά αδύνατη πολυτέλεια για τους Πατέρες. Έτσι, ο Αυγουστίνος δεν γνώριζε και δεν χρησιμοποιούσε συμβιβαστική κατανόηση, ιδιαίτερα τη Ρωμαϊκή-Ανατολική για τη γενιά και την πομπή. Προσδιόρισε αυτούς τους όρους με την ανακοίνωση της ύπαρξης, της ουσίας και της δράσης του Πατέρα στον Υιό και στο Άγιο Πνεύμα, μια πτυχή που υπάρχει σε όλους τους Πατέρες, αλλά που δεν ταυτίζεται με τη δημιουργία και την πομπή, τουλάχιστον μετά την πρώτη και τη δεύτερη οικουμενική σύνοδο. Σε αυτό το πλαίσιο ο Αυγουστίνος πρέπει να γίνει κατανοητός όταν μιλάει για το Άγιο Πνεύμα σαν αυτόν που λαμβάνει την ύπαρξή του (ουσία) και ο οποίος προχωράει κυρίως από τον Πατέρα και από τον Υιό. Αυτό ακριβώς θέλουν οι Ρωμαίοι-Ανατολικοί Πατέρες να καταλάβουν όταν γράφουν ότι το Άγιο Πνεύμα λαμβάνει την ουσία και την ενέργειά του από τον Πατέρα μέσω του ή για τον Υιό συγχρόνως με την πομπή του ή την απόκτηση της ατομικής υποστατικής ύπαρξης από τον ίδιο Πατέρα (Αγ. Γρηγόριος Παλαμάς). Η ουσία και οι βασικές ενέργειες του Πατέρα δεν προκαλούνται και δεν είναι ούτε η αιτία της ύπαρξης του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Η ουσία και η ενέργεια του Πατέρα μεταδίδονται και είναι κοινές (koina) στην Αγία Τριάδα η οποία είναι, επομένως, η αιτία της δημιουργίας. Ωστόσο, η υποστασία του Πατέρα δεν γνωστοποιείται, του Υιού και του Αγίου Πνεύματος. Η υποστασία δεν μπορεί να μεταδοθεί (takinoneta). Έτσι, τα πρόσωπα της

Τριάδας είναι μια ενότητα, όχι για ένωση ή ταυτότητα προσώπων αλλά για την ενότητα και την ταυτότητα της ουσίας και της ενέργειας, καθώς και για το γεγονός ότι ο Πατέρας είναι η μοναδική αιτία την ύπαρξη του Υιού και του Αγίου Πνεύματος.

Στην εμπειρία του διαφωτισμού και της θεοποίησης στον Χριστό, γνωρίζουμε ότι ο Θεός αποτελείται από τρεις απολύτως παρόμοιες πραγματικότητες, δύο από τις οποίες προέρχονται από το ένα τρίτο και είναι κατάλληλες μεταξύ τους. Την ίδια στιγμή επικοινωνείται η πανομοιότυπη πραγματικότητα της άκτιστης δόξας, δηλαδή ο κανόνας (basileia) ή η χάρη. Έτσι ο αδιαίρετος Θεός χωρίζεται σε διαιρεμένες πραγματικότητες. η μοναδικότητά του (mone) πολλαπλασιάζεται χωρίς ποτέ να αποτύχει. Η θεϊκή ουσία, ωστόσο, δεν μεταδίδεται στα πλάσματα και επομένως δεν μπορεί ποτέ να γίνει γνωστή.

Ο Αυγουστίνος δεν προσέγγισε το δόγμα της Τριαδικής όπως και οι άλλοι Πατέρες. Κάθε άλλος δυτικός Ρωμαίος πατέρας αντιμετώπισε την ανάπτυξη της Ανατολικής Ρωμαϊκής παράδοσης. Ο Αυγουστίνος αποδέχτηκε τη διατύπωση της δεύτερης οικουμενικής συνόδου και τη σκέψη των Πατέρων που το καθόρισαν, όπως έχουμε ήδη δει. Έτσι οι ανατολικοί Ρωμαίοι Πατέρες ήταν δάσκαλοι των δυτικών. Το να μιλάμε για Δυτριδικό Τρισδιάστατο δόγμα είναι, λοιπόν, παραποίηση του πώς οι ίδιοι οι Ρωμαίοι-Δυτικοί αντιλήφθηκαν αυτά τα επιχειρήματα. Σε αυτό το πλαίσιο ο όρος "πομπή" στη Δύση έχει πάρει τις δύο έννοιες που αναλύονται από τον Massimo the Confessor και τον Anastasius the Librarian.

Ωστόσο, όταν οι Φράγκοι άρχισαν να επιδίδονται σε πατερικά κείμενα για να αντλήσουν επιχειρήματα υπέρ της προσθήκης τους στο Σύμβολο της Σύστασης, έλαβαν τις κατηγορίες του τρόπου ύπαρξης, «αιτίας» και «προκάλεσαν» και τα ταυτοποίησαν με εκείνες της γενιάς Αυγουστίνης και πομπή, μετατρέποντας έτσι το παλιό Δυτικό Ορθόδοξο Φιλίοκα στο αιωνικό Filioque. Αυτή η σύγχυση δεν είναι τόσο ξεκάθαρη οπουδήποτε, καθώς κατά τη διάρκεια των συζητήσεων στο συμβούλιο της Φλωρεντίας, όπου οι "Φράγκοι" χρησιμοποίησαν τους όρους "αιτία" και "προκάλεσαν", αναγνωρίζοντάς τις με την κατανόησή τους για την παραγωγή και την πομπή και υποστηρίζοντας έτσι τη θεωρία ότι ο Πατέρας και ο Υιός είναι η αιτία της πομπής του Αγίου Πνεύματος. ως εκ τούτου, έχουν μπερδέψει τελείως την εξήγηση που δόθηκε από τον Massimo παραπάνω, σύμφωνα με την οποία, για τη Δύση της εποχής του, ο Υιός δεν είναι η αιτία της ύπαρξης του Αγίου Πνεύματος, έτσι ώστε

από αυτή την έννοια το Άγιο Πνεύμα να μην προχωρεί από τον Υιό. Αυτό που επανέλαβε ο βιβλιοθηκονόμος Αναστάσιος, το οποίο το ανέδειξε ευρέως, ήταν η σύγχυση τόσο των Φράγκων όσο και των πνευματικών και θεολογικών τους απογόνων.

Τελειώνουμε αυτήν την παράγραφο υπενθυμίζοντας ότι, για τους Πατέρες, κανένα όνομα ή έννοια δεν δίνει καμία κατανόηση του μυστηρίου της Αγίας Τριάδος. Ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος είναι σαφής, όπως έχουμε ήδη δει. Απελευθερώνει τους αντιπάλους του με ένα χαρακτηριστικό σαρκασμό:

Πες μου, λοιπόν, ποια είναι η προϋπόθεση να γεννηθείς, κατάλληλη για τον Πατέρα και θα σου εξηγήσω, από την φύση, ποια είναι η γενιά του Υιού και του πομπή του Πνεύματος. Έτσι θα βγούμε και οι δύο από το μυαλό μας, θέλοντας να εξετάσουμε τα μυστήρια του Θεού [\(14\)](#).

Τα ονόματα και οι έννοιες του Θεού δεν δίνουν σε όσους έρχονται στη θεωρία την κατανόηση του μυστηρίου, αλλά εκείνου του δόγματος και του σκοπού του. Στην εμπειρία της θεοποίησης, η γνώση του Θεού, μαζί με την προσευχή, την προφητεία και την πίστη, καταργούνται. Μόνο υπολείμματα αγάπης (1 Κορ. 13, 8-13, 14.1). Το μυστήριο παραμένει και θα παραμείνει πάντα, ακόμη και όταν βλέπουμε τον Θεό στον Χριστό πρόσωπο με πρόσωπο και θα είναι γνωστός από τον Θεό όπως ο Παύλος ήταν (1 Κορ. 13.12).

Η έννοια της ερώτησης Filioque.

Ο Smaragdο τονίζει τον ερεθισμό των απεσταλμένων του Καρλομάγνου απέναντι στο πρόβλημα που έθεσε ο Πάπας Λέων III, ένα πρόβλημα μόνο για τέσσερις συλλαβές. Φυσικά, τέσσερις συλλαβές δεν είναι πολλές. Ωστόσο, οι συνέπειες που προέκυψαν από αυτό το γεγονός ήταν τέτοιες ώστε να ωθήσουν τον Γαλλο-Λατινικό Χριστιανισμό να κάνει μια αρκετά διαφορετική πορεία ιστορικής, θεολογικής και εκκλησιαστικής πρακτικής από τη στιγμή που οι Φράγκοι αντιτάχθηκαν στους "Έλληνες".

Θα επισημάνω ορισμένες συνέπειες που προκάλεσαν οι υποθέσεις του Filioque που δημιούργησαν προβλήματα που εξακολουθούν να υπάρχουν σήμερα.

1) Ακόμη και μια επιφανειακή μελέτη της σημερινής ιστορίας του δόγματος και των βιβλικών μελετών αποκαλύπτει το ιδιαίτερο

γεγονός ότι οι προτεστάντες, οι αγγλικανοί, οι ρωμαιοκαθολικοί και ορισμένοι Ορθόδοξοι θεολόγοι δέχονται μόνο την επίσημη πρώτη και δεύτερη οικουμενική σύνοδο. Αυτό συμβαίνει επειδή υπάρχει, τουλάχιστον, μια ταυτότητα διδασκαλίας μεταξύ Ορθόδοξων και Αρίων που δεν μπορεί να βρεθεί ανάμεσα στους Ορθόδοξους και τους Λατίνους.

Αυτή η διδασκαλία αφορά τις πραγματικές εμφανίσεις στους προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης του Λόγου που έγιναν σάρκα στην Καινή Διαθήκη. Αυτό το θέμα, όπως είδαμε, ήταν το επίκεντρο της συζήτησης που ήταν να διαπιστωθεί εάν ο Λόγος που είδαν οι προφήτες δημιουργήθηκε ή δεν δημιουργήθηκε. Η ταυτοποίηση του Λόγου στην Παλαιά Διαθήκη είναι η αληθινή βάση των διδασκαλιών όλων των Ρωμαίων οικουμενικών συνόδων.

Υπογραμμίζουμε ότι οι Ρωμαίοι-Ανατολικοί Πατέρες δεν εγκατέλειψαν ποτέ αυτή την ανάγνωση των θεοφανιών της Παλαιάς Διαθήκης. Αυτή είναι και η διδασκαλία ολόκληρης της ρωμαϊκής Πατερικής Δύσης με τη μοναδική εξαίρεση του Αυγουστίνος που συγχέει τη διδασκαλία αυτή απορρίπτοντας ως βλασφημία την ιδέα ότι οι προφήτες θα μπορούσαν πραγματικά να δουν τον Λόγο με τα μάτια τους στη φωτιά, σκοτάδι, στο σύννεφο, κλπ.

Οι Αρειανοί και οι Ευνουμιώτες είχαν χρησιμοποιήσει, όπως και οι Γνωστικοί μπροστά τους, το όραμα του Λόγου στους προφήτες για να δείξουν ότι ήταν υποκείμενο στον Θεό, δηλαδή ένα πλάσμα. Ο Αγώτιστος συμφώνησε με τις δηλώσεις των Αρειανών και των Ευνοίων, σύμφωνα με τις οποίες οι προφήτες είδαν έναν Άγγελο, μια φωτιά, ένα σύννεφο, ένα φως και ένα σκοτάδι που δημιουργήθηκε, αλλά διαφώνησε μαζί τους, επιβεβαιώνοντας ότι κανένας από αυτούς δεν ήταν ο ίδιος ο Λόγος. , επειδή ήταν απλά σύμβολα και μέσα με τα οποία ο Θεός ή η Τριάδα είδα και άκουγε.

Ο Αυγουστίνος δεν είχε την υπομονή να μάθει ότι ο Άγγελος του Θεού, η φωτιά, η δόξα, το σύννεφο και οι γλώσσες φωτιάς στην Πεντηκοστή ήταν λεκτικά σύμβολα της άκτιστης πραγματικότητας και αμέσως μεταδόθηκαν στους προφήτες και τους αποστόλους, γι 'αυτόν, όλη αυτή η γλώσσα έδειξε ένα όραμα της θείας ουσίας. Για τον επίσκοπο του Ιππό, αυτό το όραμα είναι ταυτόσημο με αυτό του αδημοσίετου και μπορεί να προσεγγιστεί μόνο μέσα από μια συγκεκριμένη νεοπλατωνική έκσταση όπου η ψυχή είναι τοποθετημένη έξω από το σώμα ανάμεσα στη σφαίρα της ακίνητης και της διαχρονικής αιωνιότητας στην οποία κάθε

λογική ξεπερνιέται λόγου. Αλλά αυτό δεν είναι θεμελιωμένο από αυτόν στην Αγία Γραφή. Τα οράματα που περιγράφονται δεν είναι λεκτικά σύμβολα των πραγματικών οραμάτων του Θεού, αλλά πλάσματα που συμβολίζουν τις αιώνιες πραγματικότητες. Έτσι, τα λεκτικά σύμβολα που δημιουργήθηκαν στη Βίβλο έχουν γίνει αντικειμενικά δημιουργημένα σύμβολα. Με άλλα λόγια, οι λέξεις που συμβολίζουν άκτιστες ενέργειες όπως πυρκαγιά, σύννεφο κ.λπ. έχουν γίνει αντικειμενικά πραγματικές φωτιές, σύννεφα, γλώσσες κλπ.

2) Η αποτυχία του Αυγουστίνου να διακρίνει τη θεϊκή ουσία από τις φυσικές ενέργειές της (μερικές από τις οποίες μεταδίδονται στους φίλους του Θεού) έχει οδηγήσει σε μια πολύ ιδιαίτερη ανάγνωση της Βίβλου, στην οποία τα πλάσματα ή τα σύμβολα υπάρχουν μόνο για να φέρουν θεϊκό μήνυμα. Εξαντληθεί αυτή η εργασία δεν υπάρχει πλέον. Έτσι, η Βίβλος γίνεται μια συλλογή από απίστευτα θαύματα και ένα κείμενο υπαγορευμένο από τον Θεό.

3) Εκτός από όλα αυτά υπάρχει και η παραμόρφωση της βιβλικής αντίληψης του ουρανού και της κόλασης. Η κόλαση χαρακτηριζόταν από πυρκαγιές και αιώνιο σκοτάδι που έγιναν αληθινά πλάσματα, ενώ στην πραγματικότητα συμβολίζουν την άκτιστη δόξα του Θεού που υποφέρει από εκείνους που αρνούνται να αγαπήσουν. Έτσι, κάποιιοι μιλούν για την ανάγκη απομυθοποίησης της Γραφής για να σώσει κάτι από τη χαρακτηριστική χριστιανική παράδοση που πρέπει να μεταδοθεί στον σύγχρονο άνθρωπο. Ωστόσο, δεν είναι η ίδια η Βίβλος που πρέπει να αποκαλυφθεί, αλλά η Αυγουστινο-Γαλλο-λατινική παράδοση και η καρικατούρα που δόθηκε στα δυτικά της «ελληνικής» πατερικής θεολογίας.

4) Τα προαναφερθέντα θεμέλια της ρωμαϊκής πατερικής θεολογίας που υπάρχουν στις οικουμενικές συνόδους δεν θεωρούνται σοβαρά ως ερμηνευτικό κλειδί της Βίβλου από σύγχρονους βιβλικούς μελετητές. Έτσι εφάρμοσαν τις λανθάνουσες Αυγουστινιακές υποθέσεις με μεθοδική σταθερότητα καταλήγοντας στην καταστροφή της ενότητας και της ταυτότητας των δύο Διαθηκών υπό την επίδραση των Εβραϊκών ερμηνειών για την Παλαιά Διαθήκη, ερμηνείες που επίσης απορρίφθηκαν από τον Χριστό.

Έτσι, αντί να αντιμετωπίζουμε τον συγκεκριμένο άνθρωπο του Άγγελου του Θεού, του Κυρίου της Δόξας, του Άγγελου του Μεγάλου Συμβουλίου, της Σοφίας του Θεού, αναγνωρίζοντάς τον με τον Λόγο, φτιάχνοντας τη σάρκα και γίνε Χριστός και ενσωματώνοντας αυτές τις

εμφανίσαις στην Τριδανική διδασκαλία, Οι δυτικοί λόγιοι, ή τουλάχιστον οι περισσότεροι από αυτούς, κατέληξαν να αναγνωρίσουν τον Χριστό μόνο στέλνοντας τον Μεσσία που υποσχέθηκε στην αρχαία Σύμβαση. Επιπλέον, συνέδεσαν το δόγμα της Τριάδας με την εξω-Τριαδική φιλολογική ανάπτυξη της ορολογίας στο σύστημα του Αυγουστίνου, η οποία, για να πούμε την αλήθεια, δεν αντικατοπτρίζει τη δομή της πατερικής σκέψης. Έτσι, οι λεγόμενοι Έλληνες Πατέρες εξακολουθούν να διαβάζονται υπό το φως του Αυγουστίνου, μια ανάγνωση που μοιράζονται και κάποιοι Ρώσοι μετά τον Πιέτρο Μογκίλα.

5) Ένα άλλο ιδιαίτερα καταστροφικό αποτέλεσμα της αυγουστινιακής προϋπόθεσης του Filioque είναι η καταστροφή της προφητικής και αποστολικής αντίληψης της χάριτος και η αντικατάστασή της με ένα ολόκληρο σύστημα δημιουργημένων χάρες που διανέμονται στο λατινικό χριστιανισμό από τον *hocus rocus clerical*.

Για τη Βίβλο και τους Πατέρες, η χάρη είναι η άκτιστη δόξα, ο βασιλιάς του Θεού που είδε οι προφήτες, οι απόστολοι και οι άγιοι και συμμετείχε στους πιστούς οπαδούς των προφητών και των αποστόλων. Η πηγή αυτής της δόξας ή κανόνα είναι ο Πατέρας ο οποίος, δημιουργώντας τον Λόγο και εκχέοντας το Πνεύμα, συμμετέχει σε αυτόν, έτσι ώστε ο Υιός και το Πνεύμα να είναι από τη φύση τους η πηγή της ίδιας χάριτος με τον Πατέρα. Αυτή η άκτιστη χάρη ή κανόνας γνωστοποιείται στους πιστούς σύμφωνα με την προετοιμασία της για να την δεχτεί και βιώνεται από τους φίλους του Θεού που έγιναν θεϊκοί χάρη.

Δεδομένου ότι το Filioque franco προϋποθέτει την ταυτότητα της άκτιστης θείας ουσίας με ενέργεια και δεδομένου ότι η συμμετοχή στη θεϊκή ουσία είναι αδύνατη, η λατινική παράδοση οδήγησε αυτόματα να σκεφτεί τη χάρη που μεταδόθηκε ως πλάσμα, οδηγώντας στην αντικειμενικότητα και για τη μαγική χειροποίησή του.

Από την άλλη πλευρά, η Αυγουστινή μείωση αυτής της δόξας και κανόνα (*basileia*) που αποκαλύφθηκε στην κατάσταση ενός πλάσματος έχει παραπλανήσει τους σύγχρονους βιβλικούς μελετητές διοχετεύοντάς τους σε μια ατελείωτη συζήτηση για την άφιξη του "Βασιλείου" (βασιλία, αντί του βασιλείου, θα είχε μάλλον το νόημα του κανόνα) χωρίς να κατανοεί την ταυτότητά του με την άκτιστη δόξα και τη χάρη του Θεού

6) Προκειμένου να μην επεκταθούμε σε περαιτέρω λεπτομέρειες, ολοκληρώνουμε αυτό το κεφάλαιο και αυτή η μελέτη επισημαίνει

το βάρος που έχει η θεωρία του Filioque για τα βιβλικά και δογματικά ερμηνευτικά ερωτήματα.

Στην πατερική παράδοση κάθε δόγμα ή αλήθεια βιώνεται στη θεοποίηση. Το τελικό μοντέλο της θεώρησης είναι αυτό της Πεντηκοστής, όπου οι απόστολοι οδηγήθηκαν από το Πνεύμα σε όλη την αλήθεια, όπως είχε υποσχεθεί ο Χριστός στο τελευταίο δείπνο. Το γεγονός της θεοποίησης κάθε αγίου είναι μια επέκταση της ίδιας Πεντηκοστής σε διάφορα επίπεδα έντασης. Με άλλα λόγια, η Πεντηκοστή επεκτείνεται σε κάθε άγιο που είχε ένα όραμα για την άκτιστη δόξα του Θεού στον Χριστό, την πηγή της ίδιας της δόξας.

Αυτή η εμπειρία συμπεριλαμβάνει ολόκληρο τον άνθρωπο και, παράλληλα, τον ξεπερνάει ακόμα και ξεπερνώντας το μυαλό του. Έτσι, η εμπειρία παραμένει ένα μυστήριο της διάνοιας και δεν μπορεί να μεταδοθεί διανοητικά σε άλλους. Η γλώσσα μπορεί να περιγράψει αλλά δεν μπορεί να επικοινωνήσει με αυτήν την εμπειρία. Ο πνευματικός πατέρας μπορεί να καθοδηγήσει έναν άνθρωπο σε αυτό το κράτος, αλλά δεν μπορεί να το παραγάγει, αφού παραμένει δώρο του Αγίου Πνεύματος.

Συνεπώς, όταν οι Πατέρες προσθέτουν νέους όρους στη βιβλική γλώσσα σχετικά με το Θεό και τις σχέσεις του με τον κόσμο, οι όροι όπως η υπόσταση, η οουσία, η φύση, ο ομοούσιος, κλπ., Δεν το κάνουν για να βελτιώσουν την τρέχουσα κατανόηση αντίθετα με μια πρωτόγονη εποχή. Η Πεντηκοστή δεν μπορεί να βελτιωθεί. Αυτό που κάνουν είναι να υπερασπιστούν την Πεντηκοστιανή εμπειρία που ξεπερνά τα λόγια, στη γλώσσα της εποχής τους, επειδή η αιρέση της στιγμής αποκλίνει τους πιστούς από αυτή την εμπειρία, προκαλώντας πνευματικό θάνατο στα λανθασμένα.

Για τους Πατέρες, η εξουσία δεν είναι μόνο η Βίβλος, αλλά η Βίβλος με όσους έχουν δοξαστεί ή βεβηλωθεί όπως οι προφήτες και οι απόστολοι. Η Βίβλος δεν είναι από μόνη της ούτε εμπνευσμένη ούτε αλάνθαστη. Γίνεται εμπνευσμένο και αλάθητο μέσα στην κοινωνία των αγίων δεδομένου ότι διαθέτουν την εμπειρία της θείας δόξας που περιγράφεται στην ίδια τη Βίβλο.

Ωστόσο, οι υποθέσεις του Filioque franco δεν βασίζονται σε αυτή την εμπειρία δόξας. Μερικοί αναγνώστες για να κατανοήσουν αυτά τα θέματα θα μπορούσαν ίσως να ζητήσουν να μιλήσουν με μια αρχή. Εμείς οι Ορθόδοξοι, από την άλλη πλευρά, ακολουθούμε τους Πατέρες και

δεχόμαστε μόνο την εξουσία τους επειδή, όπως και οι απόστολοι, έχουν επιτύχει ένα βαθμό Πεντηκοστιανής αφοσίωσης.

Σε αυτό το πλαίσιο αναφοράς δεν μπορεί να υπάρξει θεσμοθετημένη ή εγγυημένη μορφή αλάθητου εκτός της πνευματικής παράδοσης που οδηγεί στη θεωρία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω με τα λόγια του Αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου.

Όπως και η αίρεση, το Filioque είναι εξίσου επιβλαβές με τον Αρειανισμό και αυτό προκύπτει από το γεγονός ότι οι υποστηρικτές του μειώνουν τις Πεντηκοστιανές γλώσσες της φωτιάς στο καθεστώς των πλασμάτων όπως είχε κάνει ο Άρης με τον Άγγελο της Δόξας.

Ο Αρείος και οι σχολαστικοί δεν είχαν λάβει την Πεντηκοστιανή θεώρηση των Πατέρων. Έτσι δεν μπορούσαν να γνωρίζουν από την εμπειρία ότι ο Λόγος εμφανίστηκε στους προφήτες και τους αποστόλους στη δόξα και οι γλώσσες της φωτιάς είναι άκτιστες. Δεν μπορούσαν να ξέρουν ότι η πρώτη είναι μια άκτιστη υπόσταση, ενώ οι άλλοι είναι κοινές και ταυτόσημες ενέργειες της Αγίας Τριάδας που ακτινοβολούνται από τη νεότητα της παρουσίας της ανθρωπότητας του Χριστού μέσω του Πνεύματος.

Αυτό που ισχύει για τη Βίβλο είναι αλήθεια για τις συνόδους, οι οποίες, όπως και η Βίβλος, εκφράζουν με σύμβολα τι υπερβαίνει τα ίδια τα σύμβολα, αυτό που ήταν γνωστό μόνο από εκείνους που έχουν φτάσει στη θεωρία. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο οι Σύνοδοι απευθύνονται όχι μόνο στην εξουσία των Πατέρων στη Βίβλο αλλά και σε εκείνη των Πατέρων όλων των ηλικιών που συμμετείχαν στην ίδια αλήθεια: τη δόξα του Θεού στον Χριστό.

Για το λόγο αυτό, ο Πάπας Λέων III είπε στους Φράγκους με σαφώς σαφείς όρους ότι οι Πατέρες δεν έφυγαν από το Φιλόκο έξω από το Σύμβολο της πίστης όχι από άγνοια ή παράλειψη, αλλά από θεϊκή έμπνευση. Ωστόσο, οι συνέπειες του Filioque Franc δεν έγιναν αποδεκτές από όλους τους Ρωμαίους Χριστιανούς στις δυτικές επαρχίες της Ρουμανίας που κατέκτησαν οι Φραγκο-Λατίνοι και από τη σχολική τους θεολογία. Ερείπια ορθοδοξίας και βιβλικής ρωμαϊκής ευσέβειας επέζησαν. Σε αυτά η πατερική παράδοση και οι πλούσιες επιπτώσεις της εξακολουθούν να τοποθετούν την πνευματικότητα με βάση το δόγμα, τοποθετώντας την έτσι, στο κέντρο της θεολογίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Η ερώτηση Filioque διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια των αιώνων προκαλώντας μια σύγκρουση μεταξύ του φραγκικού και του ρωμαϊκού κόσμου. Η παρούσα μελέτη, που προετοιμάστηκε αρχικά ως έγγραφο της ορθόδοξης θέσης για συζητήσεις για το Filioque μεταξύ Ορθοδόξων και Αγγλικανών στη συνάντηση της Οικουμενικής Υποεπιτροπής στο St. Albans στην Αγγλία το 1975 και στη συνάντηση της Οικουμενικής Επιτροπής στη Μόσχα το 1976, δημοσιεύεται και προσαρμόζεται εδώ. Στην πρώτη πλήρη έκδοσή της δημοσιεύθηκε στο *Kleronomia*, 7, 1975, σελ. 285 έως 312. Αργότερα η μελέτη επανατυπώθηκε στην Αθήνα το 1978.

2. Augustinus Hipponensis, *De fide et symbolo*, XIX.

3. Augustinus Hipponensis, *De fide και symbolo*, XIX.

4. Παρόμοια, XX.

5. Augustinus Hipponensis, *De Trinitate*, V, 8, 10; VII, 4-6.

6. Id., *De fide και symbolo*, XX.

7. Παρεμπιπτόντως, XIX.

8. Αυγουστίνος Ιππονσένης, *Δε Τρινίτης*, II, πρωτόμιο.

9. Γρηγορίου Θεολόγου, *Οριακές θεολογικές*, II, 4.

10. Ibidem, II, 3.

11. Αυγουστίνος Χιππονσέσης, *De Trinitate*, XI, 3.

12. Ο JN Karmiris, η δογματική και συμβολική μνεία της Ορθόδοξης Καθολικής Εκκλησίας, Αθήνα 1966, 1, σ. 325.

13. Ibid., P. 324.

14. Γρηγορίου Θεολόγου, *Orationes theologicae*, V, 8.

Κείμενο που ελήφθη από τον: Γ. Ρωμαΐδη, Πατριάρχης Αθηναγόρας

Διαλέξεις, Ορθόδοξος Τύπος του Τιμίου Σταυρού, 1981.

Μετάφραση του Mario Rossi.

Πηγή : www.myriobiblos.gr